

Spolek chovatelů Slovenských čuvačů,
člen Českomoravské kynologické unie a FCI

Slovenský čuvač při ovládní stáda v historii a v současnosti

podklady:

kniha Dušan Barlik a kolektiv, Slovenský čuvač, Bratislava 1977

dochované historické fotografie – M. Větrovec, Pospíšil, Kurz

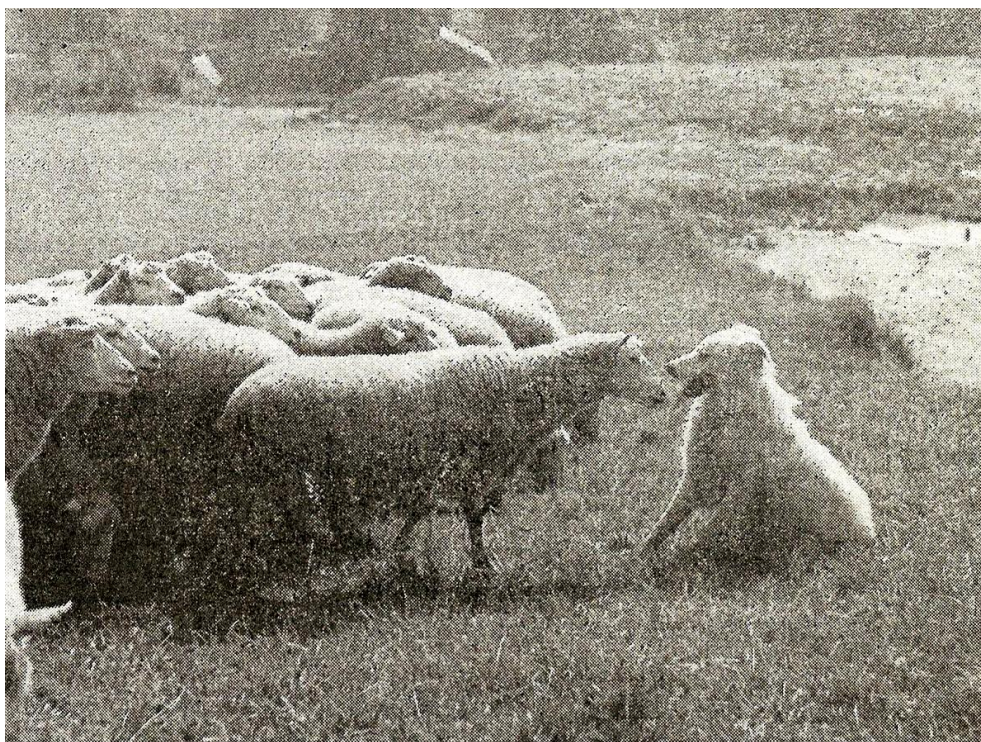
fotografie ze současnosti – ze soutěží a jiných akcí za účasti slovenských čuvačů archív Mirka

Dobešová, Katka Brtníková a Petr Šourek

V posledních letech má pasení stále více a více příznivců. Dnes se této aktivitě věnují lidé především ve volném čase, je méně těch, které tato činnost živí. Z pasení se stal moderní kynologický sport a zábava, kde kralují jedinci plemene border kolie. Nebylo tomu tak ale vždy. Na území bývalého Československa se pastevectvím lidé živilí po staletí a ještě v polovině minulého století byly border kolie na našem území téměř neznámé. Kdo tedy po staletí vykonával práci pasteveckého psa u stáda na území bývalého Československa? Z plemen uznaných FCI to byl především na Moravě a Slovensku slovenský čuvač, dále pak též německý ovčák.

Tento text je věnovaný historii pastýřské práce slovenského čuvače u stáda. Neměli bychom zapomínat na to, kdo byl ještě v průběhu druhé poloviny dvacátého století nejčastějším pomocníkem pastýře při práci se stádem ve východní části území bývalého Československa.

Existují staré malby potvrzující, že čuvač pracoval jako pomocník pastýře u ovcí již před staletími. Existují fotografie z minulého století dokládající totéž. A především existuje 40 let stará kniha autorů pod vedením Dušana Barlika s názvem „Slovenský čuvač“ (vydaná v Bratislavě v roce 1977), která se věnuje – mimo jiné – využití slovenského čuvače při práci u stáda. Autoři zde shromáždili informace od tehdy žijících pastýřů, kteří používali slovenské čuvače jako ovčácké psy u stád ovcí (z logiky věci vyplývá, že to jsou informace z období let padesátých, šedesátých a sedmdesátých minulého století).

Čuvač klidně zastaví stádo upřeným pohledem

Poučme se tedy z historických pramenů o tom, kdo a jak v minulosti pomáhal především slovenským a moravským pastýřům v jejich práci se stády. Kdo byl jejich nepostradatelným pomocníkem.

Výňatky z knihy - Dušan Barlik a kolektiv, Slovenský čuvač, Bratislava 1977

Chov plemena statných bílých pasteveckých psů dnes nazývaného slovenský čuvač je spojen s historií valašského pastevectví, jehož prvopočátky spadají do 2. století našeho letopočtu. Tehdy na jižních svazích Karpat, na území dnešního Rumunska, byla založena Valachie. Tamější rolníci a pastýři převzali velení od vojenských vysloužilců valašského původu. Převzali jejich řeč a tzv. valašské zřízení osvědčené při hlídání hranic za pomoci psů. Od 4. století dochází ke strategickému osídlování karpatské hranice přes Tatry a Beskydy až po Ostravu strážným a pasteveckým valašským lidem. Valašské vesnice měly výsadní zřízení s právem pasení ovcí a placením daní ve formě sýra. Statní bílí psi Valachů se výrazně lišili od ostatních psů. Oblast výskytu valašských vesnic představuje prakticky celou severní polovinu Slovenské republiky – od hranic s Ukrajinou až k hranicím s Českou republikou. V České republice zahrnuje dnešní Moravskoslezský a Zlínský kraj a též jihovýchodní část Olomouckého kraje. Výraz čuvač patří dle bádání rumunských vědců do valašsko-salašnické terminologie a je plemenným označením valašských psů na Slovensku.

Základem pastýřské práce je součinnost s dobře vycvičeným psem při menším stádě, nebo s dvěma či více psy při větším stádě. Na cestu na pastvinu a domů na odpočinek bylo třeba počítat denně 2-3 hodiny podle místních poměrů. Právě tady je práce psa nenahraditelná a k času potřebnému na vlastní pasení je třeba ji připočítat. Kromě uvedeného se u stáda zpravidla vykonávají tyto úkony:

1. „Teryk“ – neboli vyvedení ovcí z košáru – patří mezi denní povinnosti ovčáckého psa. Vyvedení z košáru se začíná skokem psa přes zadní ohradu košáru. Jen co se stádo obrátí směrem k východu z košáru, pes košár opět opustí a pomáhá ovčákovi na levé straně ve směru pochodu stáda. Ovčák hlídá pravou stranu a usměřňuje stádo, aby se netlačilo. Náraz do pravého boku ovce by totiž mohl způsobit potrat. Vyvedení z košáru se podařilo, když se stádo ubírá na pastvu spořádaným proudem a krokem.

Terykání

Hop – první výkon terykání

Princ od Bílých lipicánů opouští skokem košár

2. Chůze na pastvinu a z pastviny. Zde platí zákon pořádku nejvíce. Ovčák stádo vede a psi mu pomáhají. Nadhánět stádo zezadu není důstojné pro člověka. V plné sestavě má ovčák u sebe psa „stádníka“ strážícího i levý bok stáda. Na pravém boku má psa „bočka“ nazývaného i „hajčiar“ nebo zaháňač, který hlídá mez při lákavých plodinách zprava podle cesty. Při této práci se dobře osvědčují fenky. Konec stáda zabezpečuje strážní pes nazývaný „strežar“. Pokud má ovčák na starosti víc než 1.500 ovcí, musí mít i koně, aby neztratil přehled. Boční pes nebo fena jsou při stádě nepostradatelnými činiteli. Jeden pes při stádě přebírá práci bočního psa i službu strážního psa za stádem a v případě potřeby musí ještě pomáhat ovčákovi na levém boku při obcházení vozidel a podobně.

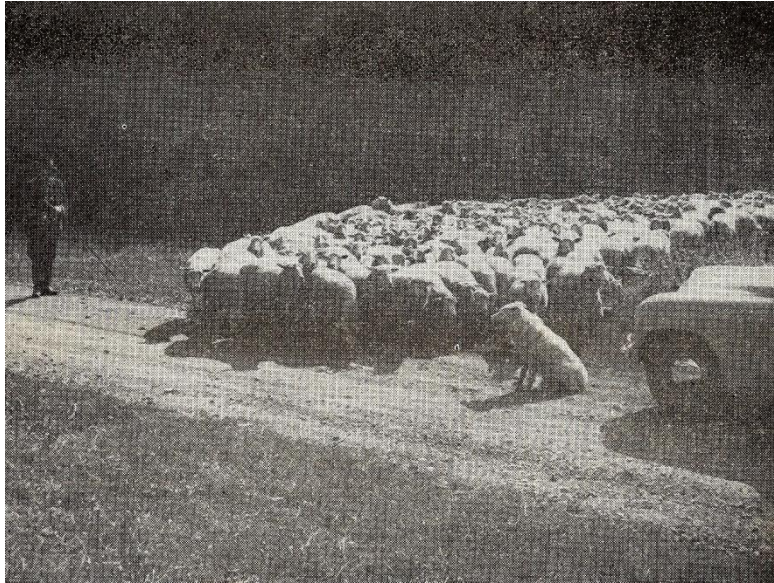

Čuvač pomáhá ovčákovi na levé straně při obcházení vozu na cestě

Zastavení stáda

3. Zabočení na cestu nebo z cesty. Častým kamenem úrazu je změna směru a druhu cesty. Přejít je někdy spojený s přechodem můstku, například z pole na cestu nebo zpět. Ovčák je vždy v čele ve vnitřním oblouku zabočení stáda. Především si musí zvážit poměry dopravy na silnici a podle potřeby nejdříve zastavit stádo, potom dopravu a nakonec pokračovat v cestě. Ovce v posledních řadách si obvykle chtějí zkrátit cestu „řezáním“ zatáčky a přeskakují příkop nebo strmou mez vedle můstku, v důsledku čehož mohou potratit. V takovém případě se ovčák drží víc na boku stáda než v čele.

Zastavení provozu a odbočení na cestu

4. Rozvinutí stáda na pastvě. Stádo se dobře pase pouze v rozvinutém houfu. Jakmile totiž ovce před sebou ucítí jiné zvíře, snaží se vyhnout, nebo ho předběhnout. Ve sraženém houfu mají ovce hlavy nahoře, nepasou se, nepochodují, jsou připraveny se rozprchnout. Neudělají to, když před sebou vidí klidně kráčejícího ovčáka se psem nebo psy daleko na bokách. Jakmile se stádo rozvine a zapase se, je možné ho pozorovat z vyvýšeného místa bez toho, že by ho někdo vedl.

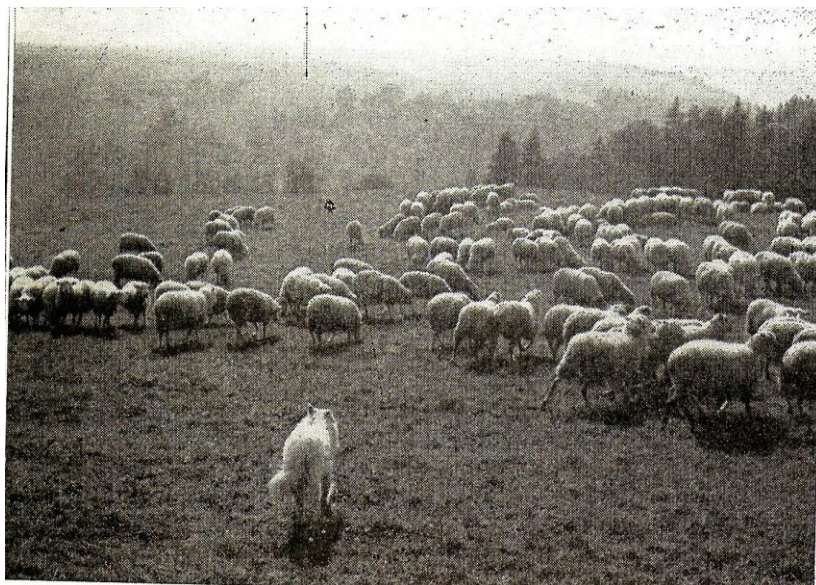

Základní povel: choď čuvať – pes se po tomto povelu postaví do čela stáda a zastaví je

Pozorování stáda

5. Zavracaenie maškrtníc. Pokud se ovce na pasení řádně připravily, tj. předkrmily se obilnou nebo řepkovou slámou a napojily se (případně dostaly na jaře jiné šťavnaté krmivo), nepasou se hltavě a nehledají jiný druh krmiva, než dostaly v maštali. Ideální pastva je jen 2x za rok, a to koncem června a začátkem září, kdy není třeba ovce předkrmovat. Mimo tato období je porost vždy buď sušší, nebo šťavnatější, než ovce potřebují, a vznikají těžkosti s oddělováním se ovcí od stáda. Udržení správně rozvinutého stáda je proto nejen otázkou vycvičenosti psů, kdy pomůže jen včasný zákrok psa klidným poklusem, aby se stádo nesplašilo, ale i přípravy stáda na pasení (předkrmení).

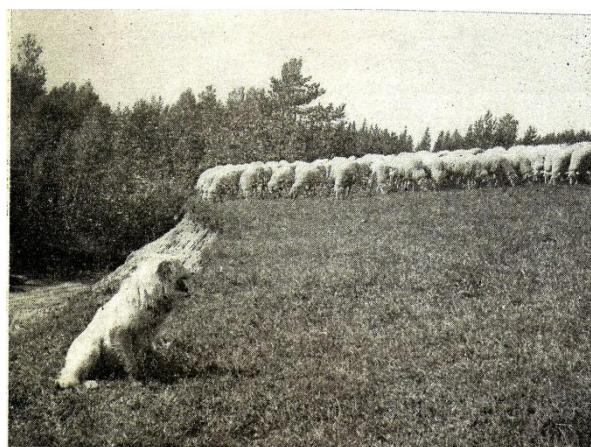

Otáčení ovcí

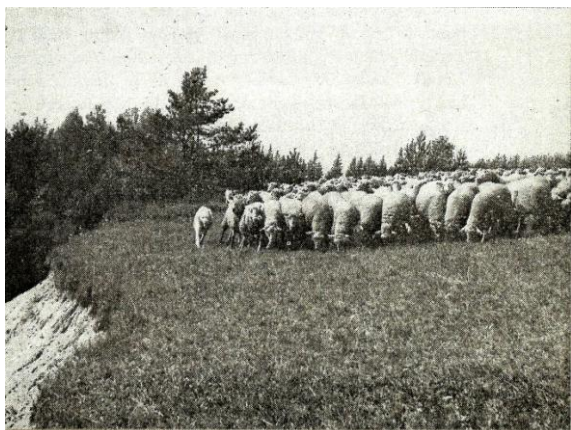
6. Hlídnání meze. Stádo rozvinuté do šířky postupuje po pastvině ve tvaru půlměsíce s nejsilnějšími matkami v čele, mladšími bahnicemi a skopci po bocích a s ročními ovci v dalších řadách středu. Po spasení jednoho pásu v šířce záběru stáda se na konci pastviny – na její mezi – udělá obrat na spásání sousedního pásu. Aby nenastaly spory o pasení této hranice, bývá tu vyorána brázda, na kterou se čuvač pošle povelom „choď čuvat“, a tam je odložený, případně hlídá mez pobíháním. Na místo hlídání musí často stádu nadběhnout i za cenu přeplavání zátoky, a tak zabráni vstupu na mokré pozemky apod. Důrazné hlídání si často žádají i sousední polní plodiny. V obou případech se slovenský čuvač osvědčuje jako velmi spolehlivý. Nejméně odpovědnější je pasení na úzkých pastvinách, vedle strží apod., kde pes musí osvědčit i svoji samostatnost. Stádo v nebezpečné blízkosti strže chrání před zřícením ostražitost čuvače, který bez toho, že by stádo poplašil, otočí jeho ohroženou řadu. Klidně se pak vrátí podél pasoucího se stáda a opět zaujme místo v čele. Při soutěžích se dbá víc na pochodové úkony, takže pravé hodnoty čuvače, které se víc ocení v praxi, se plně neuplatní. I přes to čuvač podává vynikající výkony.

Pes hlídá sousední plodiny před spásáním

Pasení v blízkosti strže

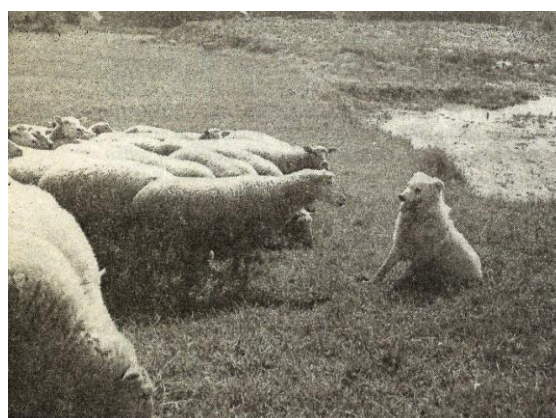
V přiměřeném odstupu od strže se stádo pase

Otáčení stáda od strže

Pes nadbíhá stádu přeplaváním zátoky

Čuvač předsednutý před stádem na hranici pastviny

7. Zastavení stáda. Za mimořádných okolností, kdy je třeba ovce jednotlivě chytit a ošetřit na pastvině, čuvač shromáždí stádo okolo středu na povel „dokola“. Ovčák lehko a bez běhání za plachými ovce odchytne holí ovci a podle potřeby ji ošetří.

Zachycení ovce pastýřem po nadehnání stáda

8. Redyk – návrat z pastviny. Napasené ovce se zvolna ale vytrvale ubírají na salaš, do košáru na dojení a přenocování. Je daleko těžší zastavit vracející se – tedy redykajúce – stádo než terykajúce stádo. To je třeba mít na paměti třeba při přechodu přes železniční trať nebo při pochodu přes úzký most, kde je nutné včas stádo zastavit před překážkou (spuštění závor a podobně). Tady je třeba stádo zastavit a přerformovat. Na to ovčák potřebuje alespoň dva psy v čele stáda nebo pomocníka. Podobně si počíná i před vraty košáru, aby stádo prošlo volně bez tlačení. Poslední redyk na konci období pasení bývá neméně slavnostní jako teryk na začátku pasení na jaře. Zpravidla to bývá 16. října, kdy se na salaši dělá pořádek, drží se „vrub“ přijatých a odevzdaných ovcí, z chybějících ovcí se musí vrátit alespoň kůže. Účtuje se bryndza a oštiepky, vrací se zvonce, hodnotí se psi a vybírají se štěňata od nejlepších z nich. Slavnost redyku z Trojanovic pod Radhoštěm s bílými psi zachytil Mistr Kalivoda na litografii asi z dvacátých let devatenáctého století.

Slavnost Redyku z Trojanovic pod Radhoštěm

Slovenský čuvač na salaši 1955

Slovenský čuvač na salaši 1950

Slovenský čuvač 1970

Slovenský čuvač 1970

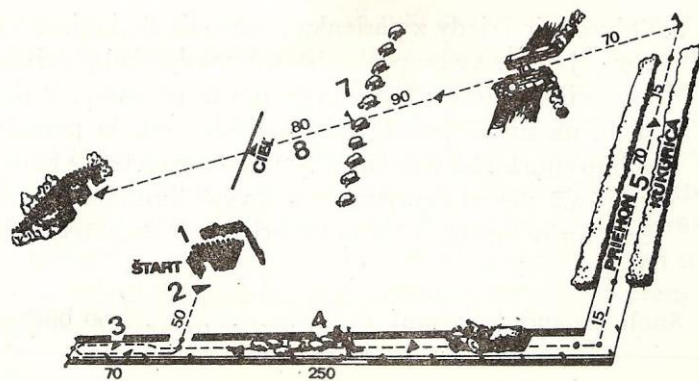
Odchov štěňat 1970

Mistrovské soutěže v ovládní stáda pomocí psů a účast slovenských čuvačů

Za největší úspěch v ovládní stáda pomocí psů se pokládá vítězství v mistrovské soutěži. Soutěž vznikla z iniciativy ředitelství Odborné školy ovčácké ve Vizovicích, kde uspořádali mistrovství v roce 1971. Zúčastnili se ho pracovníci Ústavu pro vědeckou soustavu hospodaření v zemědělství v Gottwaldově, Okresní zemědělské správy v Uherském Hradišti, Plemenářský podnik v Brně a VHJ Vlna v Brně. Na základě získaných zkušeností se ministerstvo zemědělství rozhodlo uspořádat národní mistrovství. Jejich

cílem je probudit zájem o práci ovčáků a umožnit jim setkání. Soutěž je zároveň školou zkušeností a povzbuzuje zájem ovčáků o racionálnější práci za pomoci vycvičených psů. Mistři, kteří se úspěšně umístili v oblastních soutěžích Krajské zemědělské správy v Ústí nad Labem pro Severočeský a Středočeský kraj, KZS v Plzni pro Západočeský a Jihočeský kraj, KZS v Ostravě pro Východočeský a Severomoravský kraj a KZS pro Jihomoravský kraj postoupili do národního mistrovství v Nivnici (1973). Soutěžní stáda se střídají, v každém má být 200 na sebe zvyklých ovcí a beranů. Na pozemku o rozměrech 450x120 metrů má být na pět vysoký porost.

36. Súťažná trasa na Majstrovstvách ČSR v ovládní čriedy pastierskym psom. Súťažné úlohy: 1 — vyvedenie čriedy z košiara, 2 — vedenie čriedy na komunikáciu, 3 — obrátenie čriedy do protismeru na komunikácii, 4 — stretnutie s povozom, 5 — odbočenie čriedy z komunikácie a prehnatie medzi dvoma kultúrami, 6 — prechod čriedy cez most, 7 — rozvinutie čriedy na pasienku „na široko“, 8 — odvedenie čriedy z pasienka

Foto nahoře: Národní mistrovství v Nivnici 1973

Soutěžní úkoly:

1. Vyvedení stáda z košáru – 16 bodů. Stádo se má vyvést pokojně a nastoupit k pochodu. Pes (psi) stojí při otevřeném východu z košáru. Pokud ovce nechtějí opustit košár, je třeba je donutit (pes skočí přes ohradu do košáru nebo štěká při zadní straně košáru). Start soutěže začíná otevřením košáru.
2. Vyvedení stáda na cestu – 8 bodů. Stádo má jít krokem od košáru ke komunikaci v úseku dlouhém asi 50 metrů. Stádo jde v houfu širokém asi 3-4 metry, přičemž se nepase. Pes (psi) zabezpečuje stanovenou šířku postupujícího houfu a brání ovčím v pasení. Ovčák jde v čele stáda. Po dosažení komunikace odbočí v pravém úhlu doprava.
3. Obrat stáda na komunikaci do protisměru – 10 bodů. V původním směru z předcházejícího úkolu jde stádo do vzdálenosti 5 až 90 metrů, kde ho ovčák nebo pes zastaví. Ovčák přejde na druhý konec stáda a ujme se jeho vedení v protisměru. Postavení psa (psů) přizpůsobí novému úkolu a obrácené stádo postupuje po pravé straně komunikace bez toho, že by se páslo.
4. Obcházení vozidla – 20 bodů. Úkolem je zformovat stádo do úzkého proudu a vyhnout se v rámci komunikace a za pochodu protijedoucímu vozidlu. Pes nebo psi hlídají prostor v linii mezi stádem a vozidlem. Žádná ovce nemá opustit cestu.
5. Odbočení stáda z komunikace do průhonu mezi dvěma kulturami – 16 bodů. Stádo odbočí z komunikace v pravém úhlu doleva a postupuje 8 m úzkým průhonem, na jehož obou stranách jsou nesklizené porosty (kukuřice apod.). Úlohou psa (psů) je pozorně hlídat oba boky stáda a po čas průhonu zamezit poškození sousedních porostů.
6. Přejít stáda přes most – 20 bodů. Po přechodu průhonem se má stádo ještě více zúžit, aby bylo schopné plynule přejít po improvizovaném mostě širokém 4 metry. Za pomoci psa (psů) stádo odbočí na most a přejde ho klidným krokem.
7. Rozvinutí stáda na pasení na široko – 6 bodů. Stádo se má v klidu rozvinout na široko. Ovčák jde se psy před stádem, které prochází okolo cílové vlajky a klidně se pase. Ovčák zdraví.
8. Odvedení stáda z pastviny a návrat do košáru – 4 body. Časový limit by se překročil pouze tehdy, když by stádo neminulo cílovou vlajku do 35 minut po startu. Z pasení na široko proto odvádí ovčák stádo pomalu mimo soutěžní území, aby získal poslední 4 body, které už nejsou ovlivněné časovým limitem. Jde v čele a psi hlídají oba boky stáda až do zavření košáru

Celkem je možné získat 100 bodů.

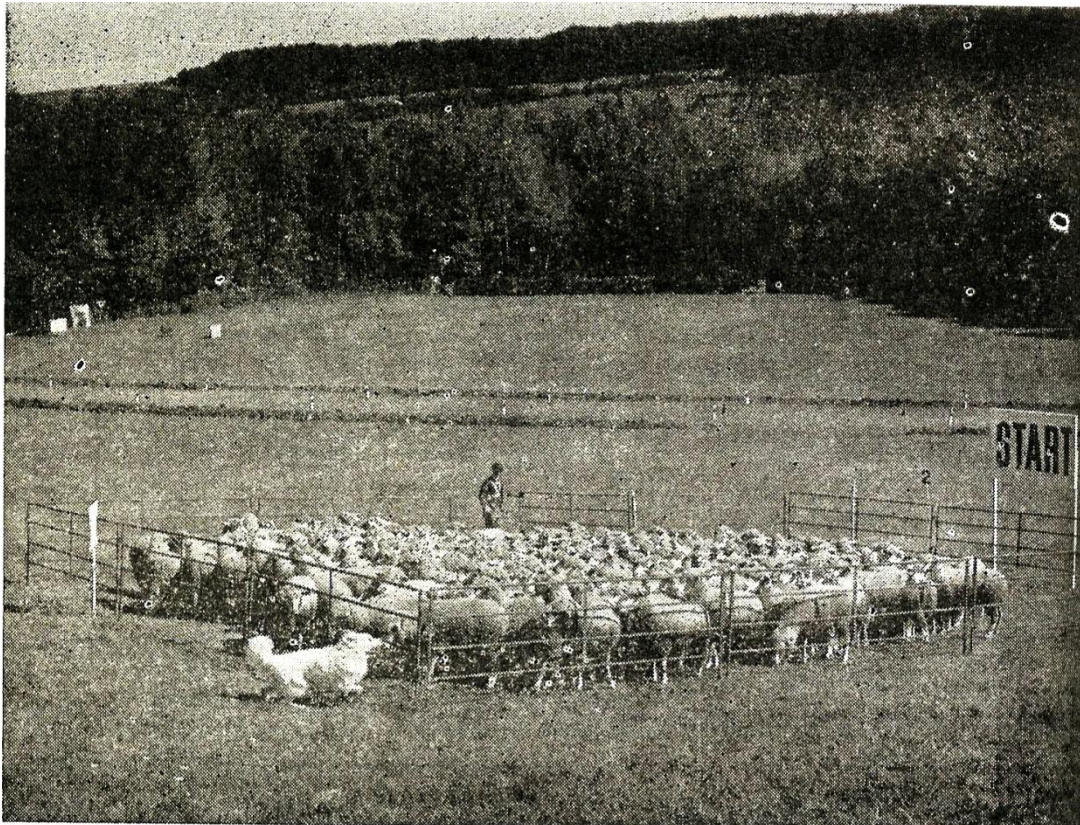
Hodnocení. Při každém úkolu se přihlíží především na přesnost a klid při provádění. Směrodatná je rozhodnost ovčáka při řešení mimořádných situací, srozumitelnost jeho povelů a pokynů a ovladatelnost psů. Jejich poslušnost je nejlepší zárukou, že se stádo nepustí do cvalu a nesplaší se, ale že vykoná každý úkon klidně a neztratí cenné minuty opouštěním trasy. Když stádo opustí soutěžní trasu v souhrnu na více než 15 minut, je diskvalifikované, stejně jako když před splněním některého z úkolů váhá. Sbor rozhodčích má 9 členů včetně hlavního rozhodčího. Hodnotí se každý úkol samostatně a hlavní rozhodčí sleduje časový limit a klidné tempo soutěže, aby se zanedbaný čas nedoháněl nasazováním dostihové rychlosti. Stádo nemá vypadnout z rytmu.

Na splnění podmínek „dobře“ stačí 60 bodů, velmi dobře 75 bodů a výborně 85 a více bodů.

Známka se zapíše do diplomu ovčáka. Bylo by dobré, aby diplomy dostávali i psi a známky se zapisovaly do průkazu původu psa. Dosud se to nedělá.

Při soutěži se zjistilo, že na ovládnutí stáda s 200 ovceci jsou potřební jen statní psi se vzrůstem na horní hranici středního typu. Používání malých psů je týráním. Bez náhubku mohou při stádě pracovat pouze klidní psi. Zjistilo se, že slovenský čuvač má ideální předpoklady pro takový výkon.

Na Mistrovství ČSR v ovládnutí stáda pastýřským psem v Nivnici v roce 1973 se slovenský čuvač Princ od Bílých lipicánů umístil na druhém místě.

Start Mistrovské soutěže v Nivnici 1973 – otevření košáru

Slovenský čuvač v pasení – současnost

Novodobá historie pasení se začala psát v roce 2011, kdy jsme se skupinou nadšenců navštívili ekofarmu Kamenná brána u paní Ivany Horské. Ivana Horská se zabývá chovem ovcí v malebném prostředí pod Broumovskými skálami v Martínkovicích. V té době měla si 30 oveček. Každý majitel se svým psem měl možnost si vyzkoušet práci u košáru. Někteří pejsci již zde projevili své vlohy a dostali šanci si vyzkoušet práci se stádem na volné pastvině. Někteří pejsci projevili méně zájmu, ale majitele tato zábavná činnost nadchla a první neúspěch je neodradil.

Tato skupina nadšenců začala spolu jezdit na prodloužené víkendy nejprve do Martínkovic, a protože zde je pasení časově omezeno jen na léto, začali jsme hledat i jiné možnosti tréninku. Tuto téměř celoroční možnost jsme dostali na Dajavěře, pod vedením Daniely Rájové. Toto jsou tedy naše dvě střediska „domácího“ zázemí. Individuálně někteří z nás navštěvují i jiná výcviková střediska.

Své trenéry jsme si museli trochu přizpůsobit naturelu čuvače. V začátcích jsme byli „exoty“. S čuvači u nás posledních 30 let nikdo nepásl, ale obě naše trenérky jsme si získali a čuvačům věří a o své ovečky se s námi nebojí. I ony bojovaly s předsudky druhých, jak čuvače mohou vůbec k ovečkám pustit. Nejlepší odpověď byla: „tak se dívej!“ Oproti jiným plemenům je jejich práce daleko klidnější, tím méně plaší ovečky a tak množství chyb ze zbrklosti je minimální. Čuvač není k ovcím hrubý, je k nim velice laskavý, mnohdy až jako by ovečky přemlouval, ovšem dokáže si velmi dobře zajistit jejich respekt a spolupráci. Pokud okolnosti dovolí, stává se téměř neviditelným. To je důvod, proč byl tak často využíván, čuvač ovečky neplaší, ale je-li to potřeba, je vidět a svou práci zastane.

Úroveň našich psů a psovodů roste, počty psů v tréninku se postupně zvyšují a tak vznikla myšlenka i naše výkony mezi sebou porovnat a vybrat toho nejlepšího. Letos již připravujeme 3. Mistrovský běh SCHSČ, když trať byla postavena na míru tomuto plemeni. Úkoly vycházely z platných řádů, ale vymyšleny tak, aby se co nejvíce trať přibližovala reálným situacím. Tedy vyvedení z košáru, projití stanovené tratě, otvírání a zavírání branek, zapasení, znovu otvírání a zavírání branek a zavedení oveček zpět. Tato zápolení porovnávání probíhají v přátelském duchu, všichni čuvači a i nečuvači si fandí a více než o to vybrat nejlepší tým, jde společně si užít den s na čerstvém vzduchu v přírodě a s přáteli. Naši čuvači se ovšem neztratí ani v konkurenci ostatních plemen. Stejně jako naši čuvači předci nechyběli na stupních nejvyšších, ani tato generace čuvačů se neztrácí, navazuje na jejich úspěchy a je na předních místech a to ve všech kategoriích a to i včetně té nejvyšší.

Naším cílem bylo ověřit, zda vlohy pro pasení u slovenských čuvačů vyhasly, nebo zda jsou ještě dostatečně zakořeněné. Na vzorku asi 25 čuvačů, s nimiž jsme se setkali, většina vlohy neztratila, a pokud byl pejsek dobře vychován a vycvičen, jeho postup nahoru byl velmi rychlý. Psi byli různého věku od 4 měsíců po 9 – leté veterány. Pokud chyběla poslušnost, bylo potřeba na té zapracovat a výsledky se také rychle dostavili. Pokud pejsek měl velmi silnou vlohu, ale chyběla ovladatelnost, bylo doporučeno, na ovladatelnosti zapracovat a teprve poté pokračovat.

Čuvač dokáže i spolupracovat u pasení s dalším psem, což spíše ověřujeme se psy, které se znají a nemusí to být jen další čuvač. Čuvači umí výborně komunikovat a toho využívá pro práci se stádem. Je trpělivý a při jeho práci je klid a pohoda. Práce ve dvou psech je spíše zpestření nebo výuka mladých zvířat, která tak dostanou pocit jistoty a podpory staršího kolegy.

Nadále chceme v této činnosti pokračovat a rozvíjet vrozený instinkt čuvačů v jejich přirozené práci.

Brian od Čertova kopýtka

Brian od Čertova kopýtka – práce se stádem

I. Mistrovský běh slovenských čuvačů 2015 - Načešice

II. Mistrovský běh slovenských běh čuvačů 2016 - Načešice

IHT TS2 – Martínkovice 10/7/2016

Martínkovice IHT TS 1 4/10/2015

Chelsey Bílé království – vyvedení z košáru

Ajka Janin ranč IHT TS2 9/7/2017

Akim Jizerský les – střežení stáda

Martínkovice červenec 2016

Brian od Čertova kopýtka